

Diplomatie eind zeventiende eeuw: theorie en praktijk

De casus Francisco van Schonenberg, gezant in Madrid

Bachelorscriptie 20 september 2015

Marja Verbraak

Studentnummer 3837106

M.J.Verbraak@students.uu.nl

Cursus: OZS III, Internationale betrekkingen in de vroegmoderne tijd

Begeleider: dr. David Onnekink

Aantal woorden: 11.132

Inhoud

Inleiding			3
Hoofdstuk	1	De vooravond van de Spaanse Successieoorlog	9
Hoofdstuk	2	De theorie: De Callières	
	2.1.	Biografische gegevens	12
	2.2.	Kernthema's <i>De la manière de négocier avec les souverains</i>	12
Hoofdstuk	3.	De praktijk: Van Schonenberg	
	3.1.	Biografische gegevens	18
	3.2.	Langs de meetlat	18
Conclusie			29
Literatuurlijst			31

INLEIDING

'The art of negotiating with sovereign Princes is of so great importance, that the fate of the greatest States often depends on the good or bad conduct, and on the capacity of the ministers who are employed therein.'

François de Callières¹

In de tweede helft van de zeventiende eeuw maakte de diplomatie² een groeispurt door. Tijdens de Vrede van Westfalen in 1648 hadden de betrokken vorsten en staten elkaars soevereiniteit over het eigen grondgebied erkend en afgesproken dat ze zich niet zouden mengen in elkaars binnenlandse aangelegenheden. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden bijvoorbeeld was nu eindelijk door Spanje, waarmee ze de Tachtigjarige Oorlog had uitgevochten, erkend als soevereine staat. De ontwikkeling van diplomatieke procedures voor het samenleven van de onafhankelijke staten kreeg in deze periode een impuls.³

Een reden voor de bloei van het diplomatieke verkeer was ook het grote probleem van de Spaanse troonsopvolging. Toen de Spaanse kroonprins Karel II (1661-1700) werd geboren, gonsde heel Europa al snel van het nieuws dat het kind ziekelijk was. De verwachting was dat hij snel zou overlijden zonder nageslacht te produceren, en wat moest er dan gebeuren met het omvangrijke Spaanse rijk? Weer hing de dreiging van oorlog over Europa. Welke vorst zou het grootste deel van de Spaanse gebieden erven, of zelfs het Spaanse rijk als geheel, en wat zou dit betekenen voor het machtsevenwicht in Europa?⁴ Wie zou de hoofdprijs binnenslepen, de Franse koning Lodewijk XIV (de Bourbons) of de Duitse keizer Leopold I (de Habsburgers)? Kort nadat Karel II was gestorven, die overigens een stuk

¹ François de Callières, 'The art of negotiating with sovereign princes' in: H.M.A. Keens-Soper en Karl W. Schweizer (ed.), *François de Callières. The art of diplomacy* (Leicester 1983) 65.

² In deze scriptie wordt voor de duidelijkheid het woord 'diplomatie' gebruikt, hoewel dit woord pas eind achttiende eeuw zijn huidige betekenis kreeg. In de zeventiende eeuw gebruikte men het woord 'onderhandelen' ('*negotiate*', '*négocié*'), dat een veel bredere betekenis had dan tegenwoordig. Het ging daarbij niet alleen om het voeren van besprekingen om bijvoorbeeld tot een verdrag te komen, maar meer in het algemeen om het behartigen van de belangen van vorsten. Bovendien gebruik ik het woord 'diplomaat' als verzamelterm voor de zeer uiteenlopende rangen van ambassadeurs en gezanten, waar in het citaat van De Callières het woord '*ministers*' staat. Zie voor woordgebruik Hamish Scott, 'Diplomatic culture in old regime Europe', in: Hamish Scott en Brendan Simms (ed.) *Cultures of power in Europe during the long eighteenth century* (Cambridge 2007) 58; William James Roosen, *The age of Louis XIV. The rise of modern diplomacy* (Cambridge Mass. 1976) 6, 163.

³ Keens-Soper, *François de Callières* 22-23.

⁴ Het waren vooral de vorsten die betrekkingen onderhielden, nog niet zozeer naties of staten: David Onnekink en Renger de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013) 18.

ouder werd dan men had verwacht, brak naar aanleiding van zijn testament de Spaanse Successieoorlog (1702-1713) uit.

Het was toen al eeuwenlang gebruikelijk dat vorsten gezanten tijdelijk, voor speciale missies, naar het buitenland stuurden. Vanaf de vijftiende eeuw begonnen Italiaanse vorsten echter ook gezanten permanent naar andere stadsstaten te sturen.⁵ Deze sedentaire diplomatie werd eind zeventiende eeuw door Lodewijk XIV (1638-1715) geperfectioneerd. De Zonnekoning hield de touwtjes krachtig in handen: hij had tientallen ambassadeurs in het buitenland die persoonlijk orders van hem ontvingen en ook rechtstreeks aan hem rapporteerden. Dat was opzienbarend omdat vorsten vóór hem zich niet bezighielden met de dagelijkse aansturing van het werk. Dat lieten ze over aan hun favorieten.⁶ Onder leiding van Lodewijk XIV werd de staat gecentraliseerd en gebureaucratiseerd en ontstond een geolied ministerie van buitenlandse zaken van waaruit contacten met diplomaten werden onderhouden. Er ontstond een 'typisch Franse stijl'⁷ van diplomatie bedrijven, die volgens historici als model voor Europa gold.⁸

Maar ging dat ook op voor de Republiek, werd het Franse model daar inderdaad gevolgd? Diplomatie was in ieder geval ook voor de Republiek belangrijk: Willem III (1650-1702), stadhouder van de Republiek en na de *Glorious Revolution* van 1688 ook koning van Engeland, Schotland en Wales, was als aanvoerder van de Grote Alliantie tegen Frankrijk nauw betrokken bij de diplomatieke schermutselingen aan de vooravond van de Successieoorlog. Hij moest wel, want door de Franse inval in het Rampjaar 1672 en de oorlogen tegen Frankrijk daarna bleef de veiligheid van de Spaanse Nederlanden, die een buffer vormden tussen de Republiek en Frankrijk, een heikel punt.⁹ Willem III wilde niet dat een Fransman de hele erfenis zou krijgen.

In deze scriptie wordt de diplomatieke praktijk van de Republiek onderzocht aan de hand van de casus Francisco van Schonenberg (1653-1717). Deze diplomaat werkte in Madrid, het zenuwcentrum van de intriges rond de opvolging van Karel II, tot het uitbreken

⁵ Zie voor de opkomst van de sedentaire diplomatie M.S. Anderson, *The rise of modern diplomacy 1450-1919* (Londen en New York 1993) 5-7; Keith Hamilton en Richard Langhorne, *The practise of diplomacy. Its evolution, theory and administration* (Londen en New York 1995) 35-40.

⁶ Roosen, *The age of Louis XIV* 34.

⁷ Keens-Soper, *François de Callières* 23.

⁸ Zie voor deze voortrekkersrol van Frankrijk Anderson, *The rise of modern diplomacy* 76; Jeremy Black, *A history of diplomacy* (Londen 2010) 112; Hamilton en Langhorne, *The practise of diplomacy* 71-74; Keens-Soper, *François de Callières* 23-25; Harold Nicolson, *The evolution of diplomatic method* (Oxford 1953) 53-56, 72-73, 92.

⁹ David Onnekink en Renger de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013) 10, 13-14.

van de Successieoorlog. Hij zat daar al vanaf 1678, aanvankelijk nog alleen voor de Admiraliteit van Amsterdam maar later ook als persoonlijk envoyé van Willem III en officieel gezant van de Staten Generaal. Nadat de Republiek en Engeland via Willem III verenigd waren in een personele unie, werkte hij ook samen met Engelse diplomaten. De aandacht in deze scriptie gaat echter uit naar zijn werk voor de Republiek.

Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag is of en zo ja, in welke opzichten de praktijk van Van Schonenberg in de jaren 1699-1700 overeenkwam met de 'professionele' normen voor het beoefenen van diplomatie die eind zeventiende eeuw onder invloed van Frankrijk in Europa in opkomst waren.

De manier waarop één persoon zijn werk deed, is uiteraard niet representatief; daarvoor zou een uitgebreider onderzoek onder verschillende diplomaten nodig zijn. Maar Van Schonenberg, iemand met een zeer lange staat van dienst, zat wel op een cruciaal moment in de Nederlandse geschiedenis op een cruciale standplaats. Zijn praktijk kan een indicatie geven voor de diplomatieke handelswijze onder Willem III en voor de mate waarin deze overeenkwam met het Franse model.

Rekening houdend met de beperkte opzet van een bachelorscriptie wordt de focus gelegd op de jaren 1699 en 1700, kort voor de dood van Karel II in november 1700, toen het diplomatieke verkeer over de Spaanse erfenis op zijn hoogtepunt was. In deze jaren twistten verschillende kandidaten over de erfenis en werd er mede door bemoeienissen van Willem III een nieuw verdrag gesloten om deze te verdelen. De keuze voor het beginjaar van het onderzoek is ingegeven door de verbanning van Van Schonenberg uit Madrid in 1695 (zie voor de achtergrond pagina 23); in 1699 nam hij zijn diplomatieke werkzaamheden weer op, zij het vooralsnog officieus.

Methode

Hoe meet je 'professionaliteit'? In deze scriptie gebeurt dit aan de hand van *De la manière de négocier avec les souverains*.¹⁰ Het boek, gepubliceerd in 1716, is geschreven

¹⁰ Voor deze scriptie is gebruikt gemaakt van de Engelse vertaling die is opgenomen in Keen-Sopers studie over De Callières. De vertaling is uit 1716, het jaar dat ook het oorspronkelijke boek werd gepubliceerd; Keen-Sopers

door een tijdgenoot én vakgenoot van Van Schoenberg: François de Callières (1645-1717), die als diplomaat voor Lodewijk XIV werkte. Hij was de enige Franse diplomaat die tussen 1607 en 1737 over diplomatie heeft gepubliceerd.¹¹ De Callières wordt vaak in één adem genoemd met Abraham de Wicquefort (1606-1682), die met *L'ambassadeur et ses fonctions* (1681) eveneens een standaardwerk schreef over de zeventiende-eeuwse diplomatie. Het accent bij de Nederlander De Wicquefort lag echter op de juridische status van diplomaten en de morele eigenschappen waarover ze moesten beschikken;¹² De Callières had een andere, politieke invalshoek, de 'Franse stijl' die in hoofdstuk 2 van deze scriptie wordt beschreven.

De reden voor De Callières om dit boek te schrijven, was dat hij van de diplomatie een beroep wilde maken, een bezigheid waarvoor men een opleiding moest volgen, net als militairen een opleiding kregen en geleidelijk carrière konden maken.¹³ Het woord 'professionalisering' staat hierboven tussen aanhalingstekens omdat diplomaat in die zin ook in Frankrijk nog geen professie wás.

Het boek werd al snel na publicatie in verschillende talen vertaald en wordt gezien als een van de eerste standaardwerken over diplomatie. Volgens de Engelse diplomaat en auteur Harold Nicolson is het zelfs 'het beste handboek over de diplomatieke methode ooit geschreven'¹⁴ en de Franse historicus Lucien Bély noemt het een normatieve tekst voor het diplomatieke werk.¹⁵ Niet eerder is het werk van een Nederlands diplomaat langs deze meetlat gelegd.

In het voorwoord van zijn boek liet De Callières weten welke onderwerpen hij ging behandelen '(...) some observations touching the manner of negotiating with sovereign Princes and their ministers; touching the qualifications that are necessary to those who set themselves apart for those kinds of employments; and touching the ways of making choice of the persons that are fittest for the countries to which they are sent, and for the affairs

heeft de tekst alleen gemoderniseerd voorzover dat voor de leesbaarheid noodzakelijk was. Keens-Sopers, *François de Callières* 53-54.

¹¹ Maurice Keens-Soper, 'François de Callières and diplomatic theory', *The Historical Journal* vol.16, no. 3 (Cambridge 1973) 500.

¹² Black, *A history of diplomacy* 111-112.

¹³ De Callières, 'The art of negotiating', in: Keens-Soper 66. Zie voor de eerste opleidingen voor diplomaten Hamilton, *The practise of diplomacy* 78.

¹⁴ Nicolson, *The evolution of diplomatic method* 62.

¹⁵ Lucien Bély, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV* (Parijs 1990) 13.

which are to be negotiated'.¹⁶ In deze scriptie wordt onderzocht in hoeverre Van Schonenbergs praktijk overeenkwam met deze drie hoofdonderwerpen: verrichtte hij de werkzaamheden die De Callières noemt, beschikte hij over de kwalificaties die De Callières noodzakelijk achtte voor een 'professioneel' diplomaat, en was hij de juiste man op de juiste plek? De manier waarop De Callières deze onderwerpen heeft 'geladen', komt na een inleidend hoofdstuk over Europa voorafgaand aan de dood van Karel II aan de orde in hoofdstuk 2; de praktijk van Van Schonenberg wordt vervolgens in hoofdstuk 3 langs deze meetlat gelegd.

Relevantie

Heden ten dage is de diplomatie een beroep, met een *corps diplomatique* dat (onder)handelt op grond van internationale afspraken. In de tijd dat De Callières en Van Schonenberg leefden was dat nog niet zo. 'Hun' tijd was belangrijk voor de ontwikkeling van de diplomatie als professie. De Callières stelde de Franse stijl van diplomatie bedrijven op schrift, een stijl die door historici wordt gezien als het voorbeeld voor de rest van Europa. Een vergelijking van De Callières' theorie met Van Schonenbergs praktijk levert een bouwsteen op voor ons begrip van de mate waarin de Republiek inderdaad meeging met die nieuwe Franse ideeën over de professionalisering van de diplomatie, zoals Europese landen volgens historici deden.

Er is bovendien relatief, ten opzichte van bijvoorbeeld Frankrijk en Engeland, weinig onderzoek gedaan naar Nederlandse diplomaten in deze periode¹⁷ en dat geldt al helemaal voor Nederlandse diplomaten aan het toentertijd zo belangrijke Spaanse hof.

Bronnen

Voor deze scriptie wordt gebruik gemaakt van secundaire literatuur over het uitbreken van de Spaanse Successieoorlog, de opkomst van de diplomatie en leven en werk van De Callières en Van Schonenberg. *De la manière de négocier avec les souverains* is uiteraard een belangrijke primaire bron. De andere primaire bronnen zijn brieven van, naar

¹⁶ De Callières, 'The art of negotiating', in: Keens-Soper 67.

¹⁷ David Onnekink, *The Anglo-Dutch favourite. The career of Hans Willem Bentinck, 1st Earl of Portland (1649-1709)*. (Aldershot 2007) 1.

en over Van Schonenberg¹⁸ met de focus op de jaren 1699-1700 en op de actoren Willem III en Anthonie Heinsius, de laatste raadpensionaris van Holland. De meeste macht op het gebied van buitenlands beleid lag namelijk bij deze twee heren en gezanten in het buitenland schreven vertrouwelijke informatie in het algemeen aan hen en niet aan de Staten Generaal.¹⁹ In het Nationaal Archief te Den Haag is de uitgebreide correspondentie van Van Schonenberg bewaard gebleven; voor deze scriptie zijn handgeschreven brieven gebruikt die hij juli 1699-september 1700 schreef aan de stadhouder en de raadpensionaris.²⁰ Een uitputtend onderzoek naar deze ongeveer zestig brieven is niet haalbaar, noch gezien de beperkte omvang van deze scriptie, noch gezien het feit dat verschillende passages moeilijk te lezen en te transcriberen zijn. In de brieven staan echter wel passages die laten zien in hoeverre werk en persoon van Schonenberg al of niet overeenkomen met kenmerken die De Callières belangrijk acht voor de diplomatie. Hetzelfde geldt voor de voornaamste gedrukte primaire bron: het Archief Oranje Nassau, waarin zich correspondentie bevindt van Willem III en Heinsius.²¹

¹⁸ In de bronnen is gezocht op verschillende manieren waarop zijn naam wordt gespeld: Scho(o)nenberg(h), Schonnenberg, Schoenberg. Er is ook gezocht op zijn oorspronkelijke naam: Jacob Abraham de Belmonte.

¹⁹ A.J. Veenendaal jr., 'De briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 I, 19 maart - 31 december 1702', in: *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, Grote serie 158 (Den Haag 1976) XXVII.

²⁰ Nationaal Archief, Den Haag: Archief 1.02.04 Franciscus van Schonenberg, gezant in Spanje en Portugal 1678-1716, inventarisnummer 6. Het zijn 'ongeveer' zestig brieven; soms is niet duidelijk of het vervolgpapier of een nieuwe brief betreft.

²¹ G. Groen van Prinsterer (ed.), *Archives ou correspondance inédite de la Maison d'Orange-Nassau* (Leiden). Serie 3, deel 2 (1697-1700); Serie 3, deel 3 (1700-1702).

1 DE VOORAVOND VAN DE SPAANSE SUCCESSIEOORLOG²²

De Spaanse erfenis was aanzienlijk: de Spaanse Habsburgers heersten over Spanje, overzeese koloniën, de Zuidelijke Nederlanden, Napels en Sicilië. De belangrijkste pretendenten voor de erfenis, Lodewijk XIV (1638-1715) en Leopold I (1640-1705), probeerden onder andere via een huwelijk hun dynastie naar voren te schuiven. Karel II trouwde eerst met een nicht van de Franse koning, maar toen zij stierf, hertrouwde hij met een schoonzus van de Duitse keizer: Maria Anna van Beieren (1667-1740). Kinderen kregen ze niet en het bleef de vraag wie zou erven.

Tijdens het leven van Karel II was er vrijwel altijd oorlog in Europa. Een belangrijke oorzaak was het expansionisme van Lodewijk XIV. Willem III staat bekend als pleitbezorger van een Europees evenwicht: de machtsbalans moest niet overslaan naar Frankrijk. Hij was de drijvende kracht achter de Grote Alliantie, waarin zeer diverse mogendheden met verschillende religies, die eerder soms oorlog tegen elkaar hadden gevoerd, zich verenigden tegen de Franse expansiedrang: de Republiek, Engeland, Spanje, het Heilige Roomse Rijk, Zweden, Denemarken en Savoye. De Negenjarige Oorlog (1688-1697) tussen deze grote Alliantie en Frankrijk werd beëindigd met de Vrede van Rijswijk. Hiermee werden de grensgeschillen tussen Frankrijk en andere landen voorlopig opgelost. Spanje kreeg gebieden die Frankrijk had veroverd terug - het ging daarbij onder andere om delen van de Zuidelijke Nederlanden. De Republiek bouwde de fameuze Barrière, fortificaties in de Zuidelijke Nederlanden als buffer tegen Frankrijk. Maar het probleem van de Spaanse erfopvolging bleef bestaan.

Het beeld dat historici hebben geschetst van Spanje in de late zeventiende eeuw is dat van een land in verval. Het conservatieve hof en hoogneuzige *grandes* probeerden vast te houden aan de splendeur van het ooit zo machtige wereldrijk, maar de oogsten waren slecht, de handel stortte in elkaar, dorpen en steden waren te arm om belasting te betalen. Het Spaanse hof had weinig geld - tijdens de Negenjarige Oorlog was de defensie van de

²² Over de Spaanse Successieoorlog is veel geschreven. Hier is onder andere gebruik gemaakt van overzichten in Jeremy Black, *European international relations 1648-1815* (New York 2002) 97-102 en 125-129; en David Onnekink en Renger de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013) 9-30. Voor informatie over de gebeurtenissen aan het Spaanse hof rond 1700 is vooral gebruik gemaakt van John Lynch, *Spain under the Habsburgs. Volume two: Spain and America 1598-1700* (Oxford 1981); Henry Kamen, *Spain in the later seventeenth century, 1665-1700* (Londen en New York 1980) 383-292; Duque de Maura, *Vida y reinado de Carlos II* (Madrid 1942) deel III; Christopher Storrs, *The resilience of the Spanish monarchy 1665-1700* (Oxford 2006).

Spaanse Nederlanden neergekomen op Engeland en de Republiek. Karel II was geestelijk en lichamelijk zwak. Velen probeerden hem te beïnvloeden bij de keuze van een troonopvolger: de aristocratie, de kerk en ook zijn echtgenote, die erop aandrong dat hij de Habsburgse lijn voort zou zetten en een familielid van haar zou aanwijzen als toekomstig koning van Spanje. Zij werd hierin gesteund door Willem III en Leopold I. De koningin en haar entourage stonden echter slecht bekend: de *Austrias* verrijkten zichzelf terwijl het Spaanse volk had moeten betalen voor de oorlogsinspanningen.²³ De algemene aversie tegen de koningin zou uiteindelijk Lodewijk XIV in de kaart spelen.

Maar zover was het nog niet. Na Rijswijk begon Willem III in het geheim te onderhandelen met Leopold I en Lodewijk XIV. Het doel: oorlog na de dood van Karel voorkomen door de erfenis van tevoren alvast onderling te verdelen. Het kwam erop neer dat voormalige vijanden het op een akkoordje gooiden. In het Eerste Verdelingsverdrag, van 1698, werd besloten tot een tussenoplossing: Jozef Ferdinand van Beieren, een kleinzoon van de keizer, mocht koning van Spanje worden en de keizer zou ook de Spaanse Nederlanden verwerven, maar in ruil daarvoor zou de Franse koning belangrijke Italiaanse gebieden krijgen. De koningin, de keizerlijke gezant Harrach en de invloedrijke kardinaal Portokkarrero zorgden ervoor dat Karel II het jongetje in zijn testament zette.

Dit opzetje slaagde niet: in februari 1699 stierf Jozef Ferdinand en was er geen troonopvolger meer. In de periode waarop deze scriptie zich toespitst, 1699-1700, werd gezocht naar een nieuwe mogelijkheid om oorlog over de erfenis te voorkomen. Er werd onderhandeld over een Tweede Verdelingsverdrag, dat in maart 1700 in Londen werd gesloten. Nu was het plan om aartshertog Karel van Oostenrijk, een zoon van de keizer en neef van Maria Anna, koning van Spanje te maken; de Spaanse bezittingen in Italië zouden wederom aan Frankrijk toevallen. Engeland, de Republiek en Frankrijk stemden in met het verdrag. Het wachten was op Leopold I.

De coalitie was niet bepaald sterk. Leopold speelde dubbelspel, want de keizer wilde eigenlijk met hulp van Maria Anna de héle erfenis binnenslepen, ook de Italiaanse gebieden. En ook Lodewijk probeerde achter de rug van Willem III om de banden met Maria Anna aan te halen. Officieel stemde hij in met het verdrag, maar tegelijkertijd stuurde hij ambassadeur d'Harcourt naar het Spaanse hof om te kijken of hij er niet meer uit kon slepen. En Willem III had niet alleen te kampen met een zwakke coalitie maar ook met een geduchte

²³ Storrs, *The resilience of the Spanish Monarchy* 196.

tegenstander aan het Spaanse hof. Kardinaal Portacarrero wilde de eenheid van de Spaanse monarchie behouden - het Spaanse rijk moest in zijn geheel katholiek blijven -, was gekant tegen welke vorm van opdeling dan ook en liep na de dood van de kleine Jozef Ferdinand van Beieren over naar het Franse kamp. Karel II zelf wilde ook liever dat het rijk bijeen zou blijven. Hij riep op 6 juni 1700 de Raad van State bijeen, die zich uitsprak vóór een ongedeeld Spaans rijk, en deed in het geheim een voorstel aan Lodewijk om de erfenis in zijn geheel te aanvaarden ten behoeve van diens kleinzoon, de Hertog van Anjou. Als Lodewijk XIV dit zou weigeren - wat niet onmogelijk was omdat hij het Tweede Verdelingsverdrag al had getekend en ruzie met Willem III en Leopold I wilde vermijden -, dan zou alles naar de aartshertog van Oostenrijk gaan, dus indirect naar de keizer.

In september 1700 kende Karel II in zijn testament het hele Spaanse rijk toe aan Filips van Anjou. Bij de ondertekening zou de gekwelde koning gezegd hebben: 'Ya no soy nada'. Ik ben al niets meer. De laatste Spaanse Habsburger stierf uiteindelijk op 1 november 1700. In de praktijk had Lodewijk XIV gezien zijn invloed op Filips nu de macht in Frankrijk én Spanje. Franse diplomaten reisden door Europa om erop aan te dringen dat andere vorsten en staten Filips V zouden erkennen als koning van Spanje. Uiteindelijk stemde zelfs Willem III toe, wat belangrijk was omdat hij als leider van de anti-Franse coalitie instrumenteel was voor het al of niet uitbreken van oorlog.

Lodewijk XIV zou zijn hand echter overspelen. In 1701 liet hij Franse troepen de Spaanse Nederlanden in bezit nemen; hij betuigde steun aan de aanspraken van de katholieke Jacobus III op de kroon van Engeland, terwijl deze in bezit was van de protestantse Willem III; en om het nog erger te maken, bevoordeelde Lodewijk de Frans-Spaanse handel, ten nadele van Britse en Nederlandse kooplieden. De handel op de Spaanse kolonies was voor beide landen uiterst belangrijk en werd nu gedwarsboomd. Het resultaat was dat Willem III de Grote Alliantie tegen Frankrijk, ditmaal óók tegen zijn oude bondgenoot Spanje, nieuw leven inblies. Willem III stierf in maart 1702, maar in mei van dat jaar verklaarden de Republiek en Engeland onder leiding van raadpensionaris Heinsius en de hertog van Marlborough de oorlog aan Frankrijk en Spanje. De Spaanse Successieoorlog werd pas in 1713 met de Vrede van Utrecht beslecht.

2 DE THEORIE: DE CALLIÈRES

2.1. Biografische gegevens²⁴

De Callières (1645-1717) kwam uit een goed milieu: zijn vader was gouverneur van Cherbourg en zijn moeder was van adel. Zijn pogingen om een diplomatieke carrière op te bouwen, strandden aanvankelijk doordat zijn opdrachtgevers stierven. De Callières gooide het daarom over een andere boeg en schreef twee boeken waarin hij Lodewijk XIV bewierookte. Dat sloeg aan: niet alleen werd hij binnen een jaar gekozen als lid van de Académie Française, ook toen al een prestigieus instituut, ook werden zijn verrichtingen nu in Versailles opgemerkt. Tijdens de Negenjarige Oorlog stuurde Lodewijk hem naar Holland als geheim agent en in 1695 wees hij hem aan als zijn belangrijkste gezant tijdens de eerste vredesbesprekingen. Tijdens de complexe, vaak geheime onderhandelingen wist hij het grondwerk te leggen voor de Vrede van Rijswijk van 1697. De Callières' handtekening staat op de verdragsdocumenten. Zijn optreden bracht hem erkenning in Versailles: hij was nu geheim agent af en kreeg een officiële status als buitengewoon ambassadeur en plenipotentiaris. Bij terugkeer naar Frankrijk kreeg hij de eervolle post van secretaris van het koninklijk kabinet.

2.2. Kernthema's *De la manière de négocier avec les souverains*

Vanaf de Vrede van Westfalen boetten de paus en de keizer van het Heilige Roomse Rijk aan macht in. De voornaamste taak van diplomaten in de Middeleeuwen was het bewaren van vrede en goede relaties binnen het christendom geweest; in de vroegmoderne tijd raakte dit gezamenlijk belang, het belang van de eenheid van het christendom, op de achtergrond en begonnen de belangen van de individuele vorsten en staten meer op de voorgrond te treden. De politieke realiteit van Europa werd dat soevereine staten geen (christelijke) autoriteit boven zich erkenden die hun botsende belangen kon beslechten.²⁵

Deze verandering in politieke setting is terug te vinden in het werk van De Callières. Voorgangers die over diplomatie schreven, legden de nadruk op de juridische status en privileges van ambassadeurs. Auteurs als De Wicquefort hielden zich daarnaast ook bezig met de karaktereigenschappen die een ambassadeur moest hebben - hij moest een *hônnete*

²⁴ Keens-Soper, *François de Callières* 4-18.

²⁵ Ibidem 21, 502; zie ook Hamilton en Langhorne, *The practise of diplomacy* 21, 78.

homme zijn, geschikt om zijn vorst in persoon te representeren.²⁶ De Wicquefort beschreef hoe een individuele diplomaat zich in bepaalde situaties moest gedragen. De Wicquefort en De Callières worden soms in één adem genoemd als het gaat om de modernisering van de diplomatie in de tweede helft van de zeventiende eeuw, maar de laatste ging een stap verder: bij De Callières is een diplomaat niet alleen een *honnête homme*; hij moet de belangrijke verdragen tussen vorsten en staten bestuderen, hun verschillende belangen begrijpen en proberen die te verzoenen. Wat zijn boek onderscheidt van eerdere werken over diplomatie, is vooral die nadruk op de politieke functies van de diplomaat.²⁷ Hij was de eerste die een aanzet gaf voor een diplomatieke theorie over staten die hun eigen belang nastreven maar tegelijkertijd afhankelijk van elkaar zijn. Daarom is *l'art de négocier* volgens hem ook zo belangrijk. De diplomaat is een instrument van de vorst om politiek te bedrijven en bemiddelen is zijn taak.

Prinsen zouden volgens De Callières éérs moeten onderhandelen en pas als dat niet lukt naar de wapenen moeten grijpen.²⁸ Ambassadeurs werden echter in tegenstelling tot generaals zonder specifieke training, ervaring, kennis en talenten benoemd. De Callières: 'We have seen, many a time, foreign ministers alter, by their bad conduct, the good intelligence that was between two States.'²⁹

De la manière de négocier is een verhandeling, opgedragen aan Lodewijk XIV, waarin De Callières het belang van wat we nu diplomatie noemen benadrukt en onderzoekt hoe vorsten en staten dit instrument het best kunnen inzetten. Het is niet geschreven als praktisch handboek voor toekomstige diplomaten. De auteur geeft in het eerste hoofdstuk aan wat zijn drie hoofdonderwerpen zijn: hoe een vorst de juiste diplomaat kiest, welke taken deze heeft en hoe hij deze moet vervullen.³⁰ Hij heeft deze onderwerpen niet puntsgewijs gerangschikt maar verweven in een betoog dat in totaal 24 korte hoofdstukken telt. In deze scriptie worden deze hoofdonderwerpen echter wèl van elkaar onderscheiden om een vergelijking tussen de theorie van De Callières en de praktijk van Van Schoenberg mogelijk en overzichtelijk te maken. Bij elk hoofdonderwerp is een samenvatting gemaakt

²⁶ Vergelijking De Callières-De Wicquefort: Keens-Soper, *François de Callières* 27-29; zie ook Keens-Soper, Maurice, 'François de Callières and diplomatic theory', *The Historical Journal* vol 16, 3 (Cambridge 1973) 495.

²⁷ Keens-Soper, *François de Callières* 501.

²⁸ Mogelijk schreef De Callières het boek eerder maar publiceerde hij het wijselijk pas in 1716, na de dood van Lodewijk XIV omdat hij zich hierin tegen de oorlog keerde. Ibidem 36. Zie ook Black, *European international relations* 56-57 over de *gloire* van oorlog in de ogen van Lodewijk en de Franse aristocratie.

²⁹ De Callières, 'The art of negotiating' 173.

³⁰ Ibidem 67.

van de manier waarop De Callières dit behandelt. Deze samenvattingen zijn vergeleken met de hoofdzaken in dit werk die in secundaire literatuur worden genoemd.³¹

De Callières heeft in het boek zijn hoofdonderwerpen als volgt 'geladen':

Hoe moet de vorst de juiste persoon kiezen?

Diplomatie moet permanent plaatsvinden, 'in time of peace, and also in time of war'.³² Dat is een stuk goedkoper dan vechten en levert meer op. Overeenkomsten met buitenlandse vorsten en staten zijn altijd gebaseerd op wederzijds belang en het gaat erom dit gemeenschappelijke belang naar voren te brengen.³³ De vorst moet op belangrijke posten langdurig een diplomaat zetten (sedentaire diplomatie) en eventueel in specifieke situaties extra mankracht sturen.

Ambassadeurs, die hun vorst in persoon vertegenwoordigen en daarbij behorende eerbewijzen dienen te krijgen, vormen de eerste rang.³⁴ Residenten, gewone en buitengewone gezanten, die hun vorst niet in persoon vertegenwoordigen, vormen de tweede rang. Er is een duidelijk statusverschil: een ambassadeur van een mindere vorst heeft voorrang op de gezant van een hogere vorst.

De vorst moet iemand naar het buitenland sturen die daar wordt geaccepteerd en daarbij letten op status, religie en capaciteiten.³⁵ Hij kan geestelijken sturen (bisschoppen, monniken), *gens de l'épée* (leden van de adel, hovelingen of militairen) en *gens de robe* (mensen met juridische of bestuurlijke opleiding/ervaring).³⁶ De keuze is afhankelijk van de opdracht. Geestelijken kunnen geschikt zijn om geheime boodschappen over te brengen, bijvoorbeeld in Rome, maar een publieke functie is eigenlijk niet passend voor hen.³⁷ Een ambassadeur aan een belangrijk hof moet van hoge geboorte zijn en geld hebben; dit soort diplomatieke missies kunnen door de aristocratie worden gedaan.³⁸ Hoge edelen zijn

³¹ Keens-Soper, 'François de Callières and diplomatic theory' 499-500; Hamilton en Langhorne, *The practise of diplomacy* 69-71; Nicolson, *The evolution of diplomatic method* 62-68.

³² De Callières, 'The art of negotiating' 67.

³³ Ibidem 110.

³⁴ Over rangen: ibidem 101-107. Er was in de vroegmoderne tijd een wirwar aan rangen, zie J. Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* (Groningen 1961) 20-28. In deze scriptie wordt de indeling van De Callières aangehouden.

³⁵ De Callières, 'The art of negotiating' 173.

³⁶ Ibidem 166.

³⁷ Ibidem 167-168.

³⁸ Ibidem 89.

geschikt als 'ceremonie en splendeur' vereist is.³⁹ Maar als het gaat om moeilijke zaken waarover langdurig gesproken moet worden is het nodig 'to employ the best artists [...] without choosing particularly those who have the greatest names.'⁴⁰ Als het er écht op aankomt, verdienen *gens de robe* met kennis en ervaring de voorkeur. Liever een vaardig man met een klein fortuin dan een rijk man die niet weet hoe hij het best gebruik kan maken van zijn geld.⁴¹ Wel moet de vorst ervoor zorgen dat de persoon in kwestie over de middelen beschikt om zijn werk te kunnen doen. Maar de diplomaat wordt vermaand dat hij op financieel vlak ook weer niet te veel moet verwachten: het moet hem niet gaan om het geld maar om de glorie en de waardering van zijn meester.⁴²

Welke taken heeft de diplomaat?

De Callières geeft twee belangrijke taken aan:⁴³

Onderhouden goede betrekkingen

Een diplomaat moet de belangen van zijn opdrachtgever behartigen en uitvinden wat de belangen van de tegenpartij zijn. Het grote doel is het bewerkstelligen van goede relaties tussen beide landen, in het belang van de eigen opdrachtgever. Wat De Callières hierover schrijft, komt verrassend modern over. De diplomaat moet vertrouwen wekken, misverstanden uit de weg ruimen en conflictsituaties temperen.

Informatie verzamelen

Een belangrijke taak is het verzamelen en overbrengen van informatie (zeker in die tijd van gebrekkige communicatiemogelijkheden⁴⁴), want alleen op basis daarvan kan de vorst beleid bepalen. Het gaat om informatie over zaken als:⁴⁵

- Personen aan het hof: hun karakter, sterktes en zwaktes, doelen en invloed, (buitenlandse) allianties en intriges;
- Het aanzien van vorst en hovelingen bij het volk;

³⁹ Ibidem 167.

⁴⁰ Ibidem 174.

⁴¹ Ibidem 89.

⁴² Ibidem 77.

⁴³ Ibidem 111, 150.

⁴⁴ M. Lane, 'The Diplomatic Service under William III', *Transactions of the Royal Historical Society*, serie 4, 10 (1927) 100: het duurde bijvoorbeeld zeker een dag of twaalf voordat een brief uit Londen aankwam in Madrid.

⁴⁵ De Callières, 'The art of negotiating' 115-116.

- De verhouding bestuur-religie, regeringsvorm, landsgewoonten;
- Inkomsten en uitgaven, denk aan inkomsten uit belastingen en handel, uitgaven voor hofhuishouding, leger en vloot;
- De staat van versterkte steden, kastelen, zeehavens en arsenalen, hoeveel en welke troepen zijn er, wat zijn de uitgaven hiervoor.

Om informatie te verzamelen, moet de diplomaat in de gunst raken en vertrouwd zijn aan het hof, door middel van formele en informele contacten. Dat kan bijvoorbeeld door het geven van diners⁴⁶ maar ook door het geven van cadeaus; de vorst moet zijn diplomaat de middelen geven om zonodig in het geheim cadeaus uit te delen. Spionage hoort erbij. De Callières noemt de ambassadeur in navolging van De Wicquefort een 'honourable spy':⁴⁷ 'Spies well chosen contribute more than all other things to the good success of great enterprises.' Diplomaten mogen onderdanen van het hof waar ze werken aanzetten tot het geven van geheime informatie, maar mogen geen intriges starten om de bevolking tegen de vorst op te hitsen. Het gaat De Callières om de balans, want een goede reputatie is noodzakelijk. Wie liegt, wordt daarna niet meer vertrouwd.⁴⁸ Een onderhandelaar mag ook nooit valse beloften doen, want dat leidt tot wraakzucht en is contraproductief.

⁴⁶ Ibidem 116.

⁴⁷ Ibidem 80.

⁴⁸ Ibidem 152.

Aan welke kwalificaties moet de diplomaat voldoen?

De benodigde kwalificaties vloeien voort uit de bovengenoemde taken:⁴⁹ diplomaten moeten mensenkennis hebben, rustig en verstandig zijn, uitblinken in zelfbeheersing (gepassioneerd gedrag is uit den boze), geheimen kunnen bewaren, vertrouwen wekken, galant zijn (ook tegenover de dames, aangezien zij vaak invloed hebben op belangrijke beslissingen), de conversatiekunst beheersen. Ze mogen geen kwaad spreken over de betreffende vorst en het hof,⁵⁰ geen 'cabals' en 'intriges' beginnen.⁵¹ Ze moeten alles vermijden wat kan leiden tot meningsverschillen tussen de eigen vorst en het hof waar ze werken. Uit respect voor de vorsten die God 'boven ons heeft gesteld' maar óók omdat geheime brieven worden onderschept, mogen ze in brieven naar huis diens persoonlijke zwakheden wel delicaat benoemen maar niet op een venijnige manier beschrijven.⁵² Ze moeten niet alleen opdrachten uitvoeren maar ook weten hoe ze voordeel kunnen halen uit de omstandigheden van het moment en daarover adviseren.⁵³

⁴⁹ Ibidem 75-75; de benodigde kwalificaties staan ook elders in het betoog.

⁵⁰ Ibidem 142, 150.

⁵¹ Ibidem 121.

⁵² Ibidem 159.

⁵³ Ibidem 132.

3 DE PRAKTIJK: VAN SCHONENBERG

3.1. Biografische gegevens Francisco van Schonenberg⁵⁴

Van Schonenberg was de zoon van een koopman die werkte in Lissabon en Amsterdam. Oorspronkelijk heette hij Jacob de Abraham Belmonte; hij was van Joodse afkomst, maar zijn vader had die naam al verholandst en Francisco werd in Madrid, waar hij vanaf zijn derde jaar woonde (hij was geboren in Lissabon), rooms-katholiek opgevoed. Er waren toentertijd veel marranen in Spanje, afstammelingen van Spaanse en Portugese joden die zich in de tijd van de Inquisitie hadden bekeerd tot het katholicisme.

In 1678, hij was toen begin twintig, werd hij door de Admiraliteit van Amsterdam benoemd tot commissaris te Madrid, werk dat hij tot 1680 bleef uitoefenen. Tussen 1680 en 1687 was hij buitengewoon gezant van prins Willem III; in 1690 werd hij ook zaakgelastigde van de Republiek en buitengewoon gezant van Engeland. Vóór oktober 1695 werd hij uitgewezen uit Madrid; hij werd in augustus 1700 weer ontvangen aan het Spaanse hof. Na de oorlogsverklaring door de Republiek en Engeland in 1702 vertrok hij naar Lissabon, waar hij tot zijn dood in 1717 voor de Republiek werkte en werd bevorderd tot minister plenipotentiaris.⁵⁵

3.2. Langs de meetlat

Hoe moet de vorst de juiste persoon kiezen?

Van Schonenberg werkte 24 jaar in Madrid, was opgegroeid in Spanje, kende land, gewoontes en taal en was daarmee een goed voorbeeld van een diplomaat die permanent werd ingezet. De Callières benadrukt het belang van deze residentiële diplomatie, dus in dat opzicht voldoet Schonenberg aan zijn plaatje. Maar hij was geen geestelijke, geen aristocraat en kon ook niet zoals de geleerde, literaire werken producerende De Callières tot de *gens de robe* worden gerekend.

⁵⁴ O. Schutte, *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland, 1584-1810* (Denn Haag 1976) 393.

⁵⁵ De minister plenipotentiaris had een volmacht om te handelen. De functie gold als hoger dan die van gewoon of buitengewoon gezant. J.C.M. Pennings en T.H.P.M. Thomassen (ed.), *Archieven van Nederlandse gezanten en consuls tot 1813* (Den Haag 1994) 24; Heringa, *De eer en hoogheid van de staat* 28.

Bij De Callières draait het om het op de juiste momenten inzetten van de juiste personen. Hij benadrukt dat gezanten van de tweede rang, zoals Van Schonenberg, het echte werk doen, maar soms moet de vorst een diplomaat van de eerste rang sturen: een ambassadeur met de juiste komaf en het geld om op gelijke voet om te gaan met de aristocratie ter plaatse. Leopold I stuurde een ambassadeur naar Madrid, de graaf van Harrach en later diens zoon. En ook Lodewijk XIV stuurde een ambassadeur naar het Spaanse hof, de hoog aangeschreven hertog van Harcourt:⁵⁶ 'His house was open to all; and his table, at once the scene of elegant conviviality and princely magnificence, attracted even those who were adverse to his cause.'⁵⁷ Uit de onderzochte bronnen blijkt niet dat Van Schonenberg chique diners gaf.

De Republiek had géén ambassadeur in Madrid. Er was nog wel sprake van geweest dat iemand uit een aanzienlijke regentenfamilie daar als buitengewoon ambassadeur naartoe zou gaan, maar hij overleed voordat hij zich officieel aan het hof had gepresenteerd.⁵⁸ Een opvolger werd niet aangewezen. Willem III stuurde in de onderzoeksperiode nog wel twee Engelse gezanten van de tweede rang naar Madrid: Alexander Stanhope, een zoon van de Earl of Chesterfield, en William Aglionby. Maar Schonenberg was Willems belangrijkste 'man in Madrid', met verreweg de langste staat van dienst. Iemand die veel kennis en ervaring had, maar geen hoge status. Het feit dat hij van Joodse herkomst was, ook al was hij in het openbaar katholiek, maakte hem aan het katholieke Spaanse hof bovendien weinig acceptabel.⁵⁹ In 1680, het jaar dat de jonge Van Schonenberg begon als persoonlijk gezant van Willem III, vond op het Plaza Mayor, in aanwezigheid van Karel II, nog een groot *auto de fe* plaats waarbij Joden die zich niet tot het katholicisme wensten te bekeren ter dood werden veroordeeld.⁶⁰

Het lijkt al met al een wat lichte benoeming van Willem III. Het gebrek aan een zware vertegenwoordiging kan deels veroorzaakt zijn door onwil onder hooggeplaatsten om zo'n

⁵⁶ De hertog van Harcourt werd tussen maart 1700 en de dood van Karel II in november 1700 wel vervangen door een niet-adellijke buitengewoon gezant. Linda en Marsha Frey (ed.), *The treaties of the War of the Spanish Succession. An historical and critical dictionary* (Westport 1995) 50.

⁵⁷ Roosen, *The Age of Louis XIV* 78.

⁵⁸ Zie Aernout van Citters in A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden*. Deel 3. Haarlem 1858.

⁵⁹ Richard J.H. Gottheil, *The Belmont-Belmonte Family, a record of four hundred years* (New York 1917) 51.

⁶⁰ Helen Rawlings, 'Representational strategies of inclusion and exclusion in José del Olmo's narrative and Francisco Rizi's visual record of the Madrid *auto de fe* of 1680', *Romance Studies* vol 29 no 4 (Leicester 2011) 223-224.

post te aanvaarden.⁶¹ Diplomatieke functies waren niet zo gewild als nu. Je was ver verwijderd van het hof thuis, en dus ook van de contacten die je verder konden helpen in je carrière; Madrid was heet en het Spaanse stond bekend als weinig aantrekkelijk; en de betaling voor diplomatieke werkzaamheden was gering. Sterker nog: een ambassadeur moest de hierboven genoemde luxe diners grotendeels uit eigen zak betalen. De Callières schrijft vroom dat diplomaten hun werk niet voor het geld moesten doen maar voor de waardering van de vorst en de glorie, maar de lokroep daarvan was voor velen toch onvoldoende. Van Schonenberg dringt bij de Staten Generaal zonder succes aan op meer status én meer betaling.⁶²

Het kan dus zijn dat er weinig hooggeplaatsten waren die naar Madrid wilden afreizen. Maar gezanten van de tweede rang waren gemakkelijker te vinden en ook in de Republiek liepen er ongetwijfeld *gens de robe* rond die zo'n functie best wilden aanvaarden. Toch benoemde Willem III, die erom bekend staat dat hij wel degelijk grote belangstelling had voor de ontwikkeling van de diplomatie, Francisco van Schonenberg. Kennelijk hanteerde hij deels andere selectiecriteria dan De Callières.

Franse, Duitse en Spaanse diplomaten kwamen meestal uit de elite, in veel gevallen uit de hoge adel.⁶³ Tussen 1697 en 1715 kwamen 34 van de 38 Spaanse diplomaten uit de hoogste adellijke families.⁶⁴ De sociale achtergrond van diplomaten uit de Republiek week daarvan af. De politieke elite had een burgerlijk karakter; voordat Willem III aantrad, waren het vooral regentenzonen die zo'n functie vervulden.⁶⁵ De stadhouder-koning omringde zich volgens historicus Roorda⁶⁶ echter met een groep vertrouwelingen wier sociale achtergrond voor hem minder belangrijk was: Willem III staat bekend als tolerant omdat zijn vertrouwelingen ook katholiek konden zijn, of van Joodse origine zoals Van Schonenberg, die was opgegroeid in een marraans koopmansmilieu. De stadhouder wilde dat zijn diplomaten een hechte band hadden met hem, niet met de Staatse politieke partijen of de ambtenarij. Zo hoefde hij niet via de officiële kanalen te werken en kon hij diplomaten persoonlijk

⁶¹ Hamilton en Langhorne, *The practise of diplomacy* 58-59.

⁶² Gottheil, *The Belmont-Belmonte Family* 49, 52-53.

⁶³ Bély, *Espions et ambassadeurs* 291-298.

⁶⁴ Ibidem 294.

⁶⁵ J.C.M. Pennings en T.H.P.M. Thomassen (ed.), *Archieven van Nederlandse gezanten en consuls tot 1813* (Den Haag 1994) 20.

⁶⁶ D.J. Roorda, 'De joodse entourage van de koning-stadhouder'in: *Rond prins en patriciaat. Verspreide opstellen door D.J. Roorda* (Weesp 1984) 149-150; Roorda, 'Le secret du prince. Monarchale tendenties in de Republiek 1672-1702', in: *Rond prins en patriciaat* 172; 174; 184; 187.

aansturen. Diplomaten traden dus niet alleen op namens de Republiek; stadhouder Willem III oefende grote invloed uit op het buitenlandse beleid, benoemde zelf diplomaten die hem persoonlijk op de hoogte hielden en vaak vooral ook zijn persoonlijke, geheime opdrachten vervulden. Hij had de diplomatie in tegenstelling tot Lodewijk XIV, de 'roi bureaucrate' die heerste over een strak georganiseerd ministerie van buitenlandse zaken, dus heel informeel geregeld. Volgens Roorda zal Lodewijk zich over Willems 'merkwaardige hulptroepen en organisatiepatronen niet alleen geërgerd, maar ook verbaasd hebben.'⁶⁷

De functie van persoonlijk gezant van Willem III kon belangrijker zijn dan een gezantschap namens de Republiek. Van Schonenberg schreef bijvoorbeeld rechtstreeks aan de stadhouder-koning, wat een hele eer was. Zijn Engelse collega Stanhope daarentegen moest via de officiële kanalen communiceren. In de eerste jaren na zijn koningschap in Engeland vertrouwde Willem III nog steeds vooral op zijn Nederlandse groepje diplomaten, wat bij de Engelse collega's tot ergernis leidde.⁶⁸

Een andere reden voor Van Schonenbergs benoeming kan zijn geweest dat hij deel uitmaakte van het Sefardisch-Joodse netwerk. Historicus Jonathan Israel stelt dat de Sefardiem in Amsterdam een grote rol speelden in de transatlantische handel die voor de Republiek en Engeland zo belangrijk was. De Joden die in de vijftiende eeuw uit Spanje en Portugal waren verdreven, waren verspreid geraakt over Europa en Spaans Amerika maar hielden onderling contact. Zij vormden een internationaal handelsnetwerk waar Willem III graag gebruik van maakte.⁶⁹ De Republiek was in de gouden zeventiende eeuw een serieuze economische macht en de 'Spaanse handel' liep voor een groot deel via de haven van Cadiz; het betreft een zwarte bladzijde uit de geschiedenis van Nederland, want de Republiek vervoerde bijvoorbeeld slaven uit Afrika via Cadiz en Curaçao naar Spaans Amerika. In de periode 1672-1699 had de Spaanse kroon deze commerciële activiteiten van de Republiek gelegaliseerd. Het was voor Willem III dus nuttig om in Spanje iemand te hebben die deel uitmaakte van bovengenoemd netwerk, dat tot aan Spaans Amerika strekte. Van Schonenberg was familie van de Sefardische Jood Manuel Belmonte, vertegenwoordiger van Karel II in de Republiek, een aanzienlijk man met toegang tot het hof; deze Belmonte heeft hem waarschijnlijk de post in Madrid bezorgd. Belmonte speelde een belangrijke rol in de

⁶⁷ Roorda, 'De Joodse entourage van de koning-stadhouder' 151.

⁶⁸ Jonathan I. Israel, *Conflicts of empires. Spain, the Low Countries and the struggle for world supremacy 1585-1713* (Londen en Rio Grande 1997) 350-351;359.

⁶⁹ Israel, *Conflicts of empires* XXIII.

internationale diplomatie.⁷⁰ Er waren veel Nederlanders in Spanje om handel te drijven met de Nieuwe Wereld en Van Schonenberg begon in 1678 bij de Admiraliteit om de handel te bevorderen.

De historicus Roosen schrijft dat het buitenlandse beleid van zeventiende-eeuwse vorsten, en zeker dat van Lodewijk XIV, werd ingegeven door verlangen naar persoonlijke glorie en religieuze en dynastieke motieven. De handel stond niet voorop: 'Het is onvoorstelbaar dat Lodewijk XIV, Leopold I of Karel XII [van Zweden, MV] hun belangrijkste diplomatieke doelen ooit op die manier zouden definiëren.'⁷¹ En: 'With the exception of England, Venice, and the Netherlands, most countries' social mores assumed that men as high born as ambassadors should not deal with such lower class activities as commerce and industry.'⁷² In het boek van De Callières worden handelsbelangen nauwelijks genoemd. Een diplomaat moet weten wat de belangrijkste handel van het betreffende land is en moet de onderdanen van zijn vorst beschermen,⁷³ en dat zullen vaak kooplieden zijn geweest. Voor Lodewijk XIV waren handelsbelangen in het algemeen minder belangrijk dan voor Willem III.

Willem III had dan wel geen ambassadeur in Madrid, maar wel Francisco van Schonenberg, die multi-inzetbaar was: hij kon *secrets* afhandelen en ook op handelsgebied nuttige diensten verrichten. De Successieoorlog was niet alleen belangrijk voor de Republiek vanwege de Barrière in de Zuidelijke Nederlanden; ook de handelsbelangen moesten verdedigd worden tegen onder andere Frankrijk.⁷⁴

Welke taken heeft de diplomaat?

Onderhouden goede betrekkingen

Volgens De Callières moet de diplomaat goede relaties bewerkstelligen tussen zijn opdrachtgever en het hof waar hij werkt, conflicten vermijden en vertrouwen wekken. Op dit vlak springt Van Schonenberg er negatief uit: over zijn persoon brak een conflict uit dat de relatie tussen Spanje en de Republiek/Engeland jarenlang op scherp heeft gezet, in een tijd dat diplomatie in Madrid voor Willem III juist belangrijk was. In 1695 werd Van Schonenberg verbannen uit Madrid en pas in augustus 1700 werd hij weer officieel

⁷⁰ Ibidem 382.

⁷¹ Roosen, *The age of Louis XIV* 53.

⁷² Ibidem 81. Zie ook Black, *European international relations* 25.

⁷³ De Callières, *The art of negotiating* 183.

⁷⁴ Onnekink, *De Vrede van Utrecht* 14.

toegelaten aan het hof. In de tussentijd werkte hij zonder officiële titel wel zo veel mogelijk door.⁷⁵

Historici geven verschillende redenen voor de verbanning. Volgens Storrs was de reden Spaanse ergernis over de geringe geallieerde steun op zee tegen de Fransen.⁷⁶ Volgens De Maura hielp Van Schonenberg de koningin en haar Oostenrijkse kliek met het uit het land smokkelen van kostbaarheden en maakte hij daar zelf ook winst mee.⁷⁷ Ook zou hij de winst afromen die kooplieden maakten, ten koste van Spanje.⁷⁸ Diplomaten in Spanje waren gevrijwaard van het betalen van belastingen, het kwam voor dat ze hun karige inkomsten vergrootten door het in- en doorverkopen van producten. De Callières vindt dit onwaardig voor een diplomaat en schrijft dat deze privileges in Spanje werden gereguleerd om misbruik te voorkomen.⁷⁹ Maar of Van Schonenberg dat deed, is onduidelijk. De Maura geeft zijn bronnen niet en had het kennelijk niet op Joden.⁸⁰ Gottheil geeft weer een andere reden: volgens hem werd Van Schonenberg weggestuurd omdat zijn secretaris zijn schulden niet betaalde en Van Schonenberg op (te) hoge toon verhaal ging halen bij Karel II. Hij weigerde vervolgens te vertrekken en 'was actually forced to leave'.⁸¹ In een brief van Heinsius staat ook dat de koning van Spanje vond dat Van Schonenberg hem beledigd had.⁸²

Willem III bleef achter Van Schonenberg staan. Volgens Roorda dacht hij dat Schonenberg slachtoffer was van de Fransgezinde factie aan het hof.⁸³ In de onderzoeksperiode kwamen Spanje en de maritieme machten steeds meer tegenover elkaar te staan, dus dat kan inderdaad een reden zijn. Afgezien daarvan zal Willem III het ook als een affront hebben beschouwd dat zijn diplomaat werd weggestuurd en was Van Schonenberg nuttig in Madrid.

Rond 1700 was het op grond van het internationaal recht gebruikelijk dat diplomaten immuniteit genoten en werden ze zelden weggestuurd van het hof.⁸⁴ Van Schonenberg zelf

⁷⁵ D.J. Roorda, 'De Joodse entourage van de koning-stadhouder' 153.

⁷⁶ Storrs, *Resilience of the Spanish monarchy* 68-69.

⁷⁷ Duque de Maura, *Vida y reinado de Carlos II* (Madrid 1942) deel III 62-64.

⁷⁸ De Maura, *Carlos II* 91.

⁷⁹ De Callières, *The art of negotiating* 118-119.

⁸⁰ De Maura noemt Van Schonenberg een 'aprovechado semita' (semitische profiteur) en heeft het over 'un judío, tolerado en Madrid' en 'las pretensiones del judío holandés'. De Maura, *Carlos II* 34, 92, 369. Volgens Lynch is De Maura's werk het resultaat van jarenlange studie maar is het notenapparaat in de Spaanse Burgeroorlog vernietigd. Lynch, *Spain under the Habsburgs* 249.

⁸¹ Gottheil, *The Belmont-Belmonte Family* 54.

⁸² Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison d'Orange-Nassau*, Heinsius aan Willem III 5 februari 1700.

⁸³ Roorda, 'De Joodse entourage van de koning-stadhouder' 83.

⁸⁴ De Callières, *The art of negotiating* 118-122

schreef verontwaardigd dat het Spaanse hof 'jégens mij, sonder de allergeeringste wettige réden, niet alleen het Recht der Volkeren, maar ook te gelijk de aller indispensabelste maximes van bien usánce en bedachtsaamheijt gevioleert hadt.'⁸⁵ Het is daarom frappant dat Willem III een paar jaar later twee Spaanse diplomaten uitwees en dat Karel II als reactie daarop naast Van Schonenberg nu ook Stanhope Madrid uitzette. Er ontstond een zekere verwevenheid met de eerdere zaak rond Van Schonenberg.

Van Schonenberg was debet aan het uitwijzen van die Spaanse diplomaten. Volgens hem stookte de Spaanse ambassadeur in Londen in opdracht van Karel II het Engelse Parlement op tegen koning Willem III vanwege diens geheime beraadslagingen met de voormalige Franse vijand.⁸⁶ Hij schreef ook dat de Spaanse gezant in Den Haag Karel II op de hoogte hield van Willems geheime onderhandelingen: de Spaanse diplomaten bewerken het Spaanse hof 'dat men op 't Loo onophoudelijk besigh is over de successie van deese Croon bij forme van demembrasie te handelen', terwijl ze in Spanje 'de geheele Monarchie liever ten gronde zullen laten verlooren gaan, als te gedulden, dat 'er selfs 't allerminste Dorp off gehugt werde van aff gescheijden.'⁸⁷

Het was een probleem dat er nu geen officiële diplomaat aan het Spaanse hof zat. Heinsius hamerde er bij Willem III op dat de Staten Generaal iemand anders naar Madrid kon sturen,⁸⁸ misschien kon Van Schonenberg alleen Willems particuliere zaken en die van de Admiraliteit behartigen.⁸⁹ Willem III stemt schoorvoetend toe, 'hoopende evenwel dat sorgh sal werden gedragen, dat hij personeel daerdoor niet en komt te leyden.'⁹⁰

Uiteindelijk was dat allemaal niet nodig: Van Schonenberg werd weer toegelaten aan het Spaanse hof. Hij kreeg, wat eervol was, zowel een privé-audiëntie bij Karel II als een paar dagen daarna, op 25 augustus 1700, een publieke audiëntie, omgeven met alle ceremonieel. Na de publieke audiëntie volgde nog een audiëntie bij de koningin.⁹¹ Van Schonenberg zelf dacht dat zijn zaak plotsklaps was verbeterd omdat Karel II dan weer diplomaten naar

⁸⁵ NI-HaNa, Schonenberg, 1.02.04 inventarisnummer 6, 3 december 1699.

⁸⁶ HaNA, Schonenberg, 2 juli 1699; 10 september 1699. Zie ook Lane, 'The Diplomatic Service under William III' 91, 94: Willem III hield veel informatie geheim, ook voor Engelse hoogwaardigheidsbekleders, om zo meer controle te hebben over het beleid.

⁸⁷ HaNa, Schonenberg, 13 augustus 1699.

⁸⁸ Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison d'Orange-Nassau*, Heinsius aan Willem III 21 maart 1698.

⁸⁹ Ibidem Heinsius aan Willem III 25 maart 1698, 8 april 1698.

⁹⁰ Ibidem Willem III aan Heinsius 15 december 1699.

⁹¹ Gottheil, *The Belmont-Belmonte Family* 63-64.

Engeland kon sturen om daar de verdelingsplannen tegen te gaan.⁹² De Maura verhaalt hoe Portacarrero zijn kardinaalsmuts woedend op de grond smet toen hij hoorde dat Van Schonenberg weer zou worden toegelaten aan het hof.⁹³ De conclusie is in ieder geval dat diens aanwezigheid de betrekkingen tussen Spanje en de Republiek in die jaren niet ten goede kwam.

Informatie verzamelen

Informatie verzamelen en doorgeven was een belangrijke taak. Van Schonenberg geeft bijvoorbeeld informatie over de gezondheidstoestand van Karel II. Dat was belangrijk, gezien de speculaties over wat er na diens overlijden moest gebeuren met de Spaanse bezittingen. Als de koning buikloop heeft, doet Van Schonenberg verslag.⁹⁴ Als de koning en koningin naar de Zwarte Madonna van Guadaloupe willen, vermaard bij 'swangerbelustige vrouwen', laat hij het weten.⁹⁵ Hetzelfde bij interessante benoemingen: wie ligt wel goed aan het hof en wie niet?⁹⁶

Naast dit soort informatie over personen schrijft hij ook over de armoede. Kort voordat in november 1699 voedselrellen uitbreken in Madrid, schrijft hij over de stijgende broodprijzen en de 'naaktarme Menschen' op straat. De koning en koningin zijn in het Escorial en willen daar blijven, maar de leveranciers klagen dat het gezien de schaarste en het gebrek aan betaling niet doenlijk is hen eten te sturen.⁹⁷ Als diplomaten voortaan accijns moeten betalen op de wijn die ze voor hun particuliere huishouding gebruiken, ziet hij dit als een symptoom van "t ellendigh verval deeser finantien."⁹⁸

Met de Spaanse handel gaat het slecht. Het is moeilijk om bemanning te vinden voor de schepen die uit Cadiz naar West-Indië gaan, het volk zou volgens de kapiteins 'liever in zee springen als sigh derwaerts te laten transporteeren.'⁹⁹ Spanjaarden willen niet als bemanning werken omdat er te weinig levensmiddelen aan boord zijn en ze geen soldij krijgen; daarom wordt uit alle delen van Spanje bemanning gehaald, met geweld, zonder te letten op ouderdom of gezondheid. Volgens Van Schonenberg gaat het om de 'laatste

⁹² Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison Oranje-Nassau*, Heinsius aan Willem III 6 juli 1700.

⁹³ De Maura, *Carlos II* 369.

⁹⁴ Zie bijvoorbeeld Ha-Na, Schonenberg, 5 november 1699.

⁹⁵ Ibidem 5 november 1699.

⁹⁶ Ibidem 3 of 4 december 1699 (datum niet goed leesbaar),

⁹⁷ Ibidem 8 oktober 1699.

⁹⁸ Ibidem 22 april 1700.

⁹⁹ Ibidem 8 oktober 1699.

doodstuijp en absolute ruïne van de Spaansche West-Indische commercie.¹⁰⁰ Hij heeft contactpersonen in Cadiz die hem hierover informeren.¹⁰¹ Van Schonenberg schrijft daarnaast over de handel in Bilbao.¹⁰²

Maar logischerwijs heeft de meeste informatie die Van Schonenberg in 1699-1700 verstuurt betrekking op de successiewestie. In de loop van 1699, na het overlijden van de beoogde troonopvolger Jozef Ferdinand, gaan veel brieven over de perikelen rond diens vader Maximiliaan II Emanuel, keurvorst van Beieren en landvoogd van de Spaanse Nederlanden. Willem III gaf Van Schonenberg de opdracht om Max Emanuels belang aan het Spaanse hof te behartigen.¹⁰³ Van Schonenberg laat weten dat de partij van de koningin, die achter Max Emanuel staat, echter is verzwakt en dat sterke krachten aan het Spaanse hof willen dat de keurvorst én de Hollandse troepen vertrekken uit de Spaanse Nederlanden.¹⁰⁴ Max Emanuels kansen zijn gekeerd nu diens zoontje is overleden en geen koning van Spanje zal worden, en aan het Spaanse hof wordt afgekeurd dat hij in Engeland en Holland 'sonder last of kennisse van dit hoff zoude hebben gehandelt over seer importante saaken deese Monarchie betreffende.'¹⁰⁵ Die zaken betroffen de geheime onderhandelingen over het Tweede Verdelingsverdrag dat in maart 1700 werd gesloten.

Zoals op pagina 11 beschreven, bepaalde de Spaanse Raad van State in juni 1700 echter dat het rijk óngedeeld zou blijven en deed Karel in het geheim een voorstel aan Lodewijk dat de hele erfenis naar de hertog van Anjou zou gaan. Van Schonenberg schreef volgens Heinsius in juli 1700 over de neiging om een Franse prins in het testament te zetten, tegen de wil van de Spaanse koningin in.¹⁰⁶ Het was echter nog niet zeker wat er met de erfenis zou gebeuren. Van Schonenberg krijgt de Franse gezant op bezoek, die van Lodewijk XIV de opdracht heeft gekregen om met hem te bespreken hoe het Verdelingsverdrag (dat immers door Lodewijk officieel was ondertekend!) acceptabel gemaakt kon worden, wat volgens Van Schonenberg gezien de stemming aan het hof een moeilijke opgave zou

¹⁰⁰ Ibidem 8 april 1700.

¹⁰¹ Ibidem 20 of 26 augustus 1700 (datum niet goed leesbaar).

¹⁰² Ibidem 9 september 1700 (onduidelijk of ook deze brief aan Willem III en Heinsius is geschreven; mogelijk aan Admiraliteit).

¹⁰³ Ibidem 24 september 1699.

¹⁰⁴ Ibidem 10 of 16 juli 1699 (datum niet goed leesbaar), 28 juli 1699.

¹⁰⁵ Ibidem 13 augustus 1699.

¹⁰⁶ Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison Oranje-Nassau*, Heinsius aan Willem 6 juli 1700.

worden.¹⁰⁷ Hij verwacht wel dat het hof met hem in 'fréquente en sérieuze onderhandelingen' zal treden en vraagt Willem III hoe hij dan moet handelen.¹⁰⁸

Om vier uur 's middags op 31 oktober 1700 schreef Van Schonenberg aan een Engelse collega-diplomaat, de Earl of Manchester, dat alle hoop op herstel van de gezondheid van Karel II was verdwenen.¹⁰⁹ De koning overleed de dag erna. Een paar uur later schreef Van Schonenberg aan Willem III dat de Fransen de hele erfenis kregen.¹¹⁰ In een brief aan Stanhope beschrijft hij de opening van het lichaam van de koning: 'Le coeur n'était plus gros qu'un oeuf de pigeon, et mol comme de la crai gatée.'¹¹¹

De vraag was of Willem III akkoord zou gaan met het pro-Franse testament. Er wordt blijkens een brief van hem aan Heinsius op aangedrongen dat hij de nieuwe Franse koning van Spanje erkent om oorlog te voorkomen.¹¹² Willem III wil Van Schonenberg 'onder de handt' laten onderhandelen over de veiligheid van de Spaanse Nederlanden in de nieuwe constellatie. Van Schonenberg is dan de enige diplomaat van Willem III, de Republiek en Engeland in Madrid. Heinsius stuurt hem inderdaad een brief in geheimschrift met de opdracht om deze onderhandelingen te voeren, nu namens de staat.¹¹³ Uit de correspondentie blijkt dat hij dus niet louter informatie verzamelde en doorgaf, maar ook de belangen van de stadhouder-koning én de staat moest behartigen.

Uit het bovenstaande blijkt dat Van Schonenberg veel contacten onderhield aan het Spaanse hof. Volgens De Maura was hij voor de koningin zelfs haar raadgever bij moeilijke zaken.¹¹⁴ Of hij cadeaus gaf om deze contactpersonen te paaien, zoals De Callières adviseert, is in de onderzochte bronnen niet terug te vinden. Misschien is de reden dat het geven van cadeaus minder vaak voorkwam dan De Callières dacht; volgens Roosen hadden vorsten daar simpelweg te weinig geld voor.¹¹⁵

¹⁰⁷ Ha-Na, Schonenberg, 29 juli 1700.

¹⁰⁸ Ibidem 26 augustus 1700.

¹⁰⁹ Christian Cole (ed.), *Historical and political memoirs, containing letters written by sovereign princes, state ministers, admirals, and general officers, etc., from almost all the courts in Europe, beginning with 1697 to the end of 1708* (Londen 1733) 31 oktober 1700.

¹¹⁰ Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison Oranje-Nassau*, in brief Willem III aan Heinsius 12 november 1700.

¹¹¹ Alexander Stanhope, *Spain under Charles the Second. Or,, extracts from the correspondence of the Hon. Alexander Stanhope, British minister at Madrid. 1690-1699. From the originals at Chevening* (Londen 1840) 155.

¹¹² Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison Oranje-Nassau*, Willem III aan Heinsius 14 december 1700.

¹¹³ Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison Oranje-Nassau*, Heinsius aan Willem III 21 december 1700.

¹¹⁴ De Maura, *Carlos II* 62-64.

¹¹⁵ Roosen, *The age of Louis XIV* 163,167.

Van Schonenberg had in ieder geval met geheime zaken te maken. De biechtvader van Karel II was volgens Heinsius 'een goet vrunt' van Van Schonenberg.¹¹⁶ De Maura schrijft dat Van Schonenberg 'con clandestina nocturnidad las casas de conspicios personajes' frequenteerde, evenals inderdaad 'las celdas de los Confesores del Rey y de la Reina.'¹¹⁷

Aan welke kwalificaties moet de diplomaat voldoen?

Uit de brieven is niet op te maken of Van Schonenberg vloeiend converseerde en galant was tegenover de dames. Maar rustig, beheerst, vertrouwenwekkend, conflictmijdend, zoals De Callières wilde? Dat is niet de indruk die Van Schonenberg maakt. Hij lag, zoals hierboven beschreven, om verschillende redenen niet goed bij een aantal belangrijke personen aan het Spaanse hof. Israel noemt zijn 'taste for intrigue'.¹¹⁸

Opvallend is dat ook aan de 'eigen' kant bedenkingen tegen hem bestaan en wel bij raadpensionaris Heinsius. Van Schonenberg adviseert Willem III tijdens de crisis rond Stanhope om de privileges van de Spaanse ambassadeurs in Londen en Den Haag drastisch in te perken. Het advies 'smaect na sijn temperament',¹¹⁹ schrijft Heinsius die vindt dat Willem daarmee olie op het vuur zou gooien. Van Schonenberg en Stanhope adviseren de koning om een aanval op de Spaanse galjoenen te doen omdat Spanje geen geld stuurde voor de bouw van de Barrière; Heinsius vond dit voorstel te hard en 'geensints practicabel'.¹²⁰ Van Schonenberg is volgens Heinsius voor een bepaalde opdracht 'wellicht de bequamste (...) soo hij maer wat moderater was.' Omdat hij 'wat fougeus' is, moet hij de opdracht toch maar niet vervullen.¹²¹ Bekwaam dus, maar hij lijkt nogal temperamentvol voor een diplomaat á la De Callières.

Wat verder opvalt is dat Van Schonenberg adviezen gaf in bovenstaande brieven. Hij voldeed dus wel aan het uitgangspunt van De Callières dat diplomaten moeten adviseren.

¹¹⁶ Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison Oranje-Nassau*, Heinsius aan Willem III 6 juli 1700.

¹¹⁷ De Maura, *Carlos II* 392.

¹¹⁸ Israel, *European jewry in the age of mercantilism* 112.

¹¹⁹ Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison Oranje-Nassau*, Heinsius aan Willem III 11 februari 1698.

¹²⁰ *Ibidem* 7 maart 1698.

¹²¹ *Ibidem* 25 april 1698.

CONCLUSIE

In deze scriptie is onderzocht in hoeverre de praktijk van Van Schonenberg voldeed aan de nieuwe diplomatieke maatstaven die eind zeventiende eeuw in Frankrijk ontstonden, aan de hand van *L'Art de négocier*. De praktijk van Van Schonenberg voldoet deels wel, deels niet aan de 'professionele' normen van De Callières. Hij is een duidelijk voorbeeld van een residentieel diplomaat. Geen aristocraat of regentzoon, maar een gezant van de tweede rang die het echte werk kon doen: goed bekend met land en taal, veel ervaring, contacten aan het Spaanse hof. Hij wist gebruik te maken van die contacten en kon nuttige, soms geheime informatie doorspelen aan het thuisfront. Hij kreeg het verzoek om in Madrid de belangen van de Republiek ten aanzien van de Spaanse Nederlanden te behartigen en gaf soms ook advies aan Willem III.

Maar De Callières vond het daarnaast belangrijk dat een diplomaat zorgde voor goede relaties tussen zijn opdrachtgever en het hof waar hij werd gestationeerd, om zo de belangen van die opdrachtgever optimaal te kunnen behartigen. In dat opzicht was Van Schonenberg een merkwaardige keuze. Hij was inhoudelijk sterk, maar communicatief matig of zelfs zwak. Volgens Heinsius had hij een ontvlambaar karakter. Hij was bovendien een marraan, wat aan het katholieke Spaanse hof geen pre was. En het schandaal rond zijn verbanning leidde ertoe dat de relaties tussen de Republiek en Spanje verslechterden.

De Callières schreef dat de vorst in specifieke situaties, waarin enige splendeur noodzakelijk was, diplomaten van de eerste rang moest sturen. In een tijd dat oorlog dreigde, stuurden Lodewijk XIV en Leopold I mensen met ervaring én status, ambassadeurs, naar Madrid. Willem III bleef vasthouden aan Van Schonenberg. De verklaring is wellicht pragmatisme aan Willems kant: hij wilde een vertrouweling om zijn privé zaken af te handelen en had meer oog voor economische belangen dan voor stand en prestige, dus iemand met een Sefardisch-Joods handelsnetwerk kwam goed van pas. Stationering van een prestigieuzer personage náást Van Schonenberg was wellicht een verstandige keuze geweest. In de 21ste eeuw is het vanzelfsprekend dat het promoten van handelsbelangen een belangrijk onderdeel is van het werk van diplomaten, maar rond 1700 waren voor andere vorsten en zeker ook voor het conservatieve, aristocratische Spaanse hof prestige en *gloire* belangrijker. Het was misschien beter geweest als Willem III daar meer oog voor had gehad in zijn benoemingsbeleid.

Hierbij dient men zich wel te realiseren dat De Callières in zijn boek een typisch Frans model beschrijft, geënt op de situatie van Franse diplomaten. Willem III opereerde in een andere omgeving waarin bijvoorbeeld handelsbelangen zwaarder wogen. Lodewijk XIV achtte handel beneden zijn waardigheid en ook De Callières schreef weinig over dit onderwerp; in de diplomatie van Willem III en de Republiek was de transatlantische handel echter uiterst belangrijk. Wat verder als verschil opvalt, is dat hij in tegenstelling tot Lodewijk XIV, de 'roi bureaucrate', zijn diplomaten het liefst buiten de officiële kanalen om liet werken.

Opvallend is ook dat De Callières schreef vanuit een heel specifiek perspectief: hij was een topdiplomaat die tijdelijke, politieke missies vervulde, het Verdrag van Rijswijk hielp sluiten en als secretaris van het koninklijk kabinet dichtbij Lodewijk XIV stond, een ontwikkeld man die lid was van de Académie Française. Van Schonenberg werkte decennialang als gezant van de tweede rang op een en dezelfde post, ver weg van de beleidsmakers in Londen en Den Haag, waar hij multi-inzetbaar was. De praktijk van De Callières was daardoor anders dan die van Van Schonenberg. Bovendien was De Callières niet alleen een man van de praktijk maar ook een theoreticus, die wilde dat de diplomatie een echt beroep zou worden: hij beschreef in *L'art de négocier* de volgens hem ideale diplomaat. De praktijk van Van Schonenberg was echter weerbarstiger dan de ideeën die eind zeventiende eeuw in Frankrijk over het professioneel bedrijven van de diplomatie waren ontstaan. Volgens historici was de Franse diplomatie een model voor de rest van Europa, maar de casus Van Schonenberg toont aan dat hier op zijn minst kanttekeningen bij te plaatsen zijn.

LITERATUURLIJST

Ongedrukte primaire bronnen

Nationaal Archief, Den Haag, Schonenberg , 1678-1702, nummer toegang 1.02.04, inventarisnummer 6.

Gedrukte primaire bronnen

Callières, François de, 'The art of negotiating with sovereign princes', in: H.M.A. Keens-Soper en Karl W. Schweizer (ed.), *François de Callières. The art of diplomacy* (Leicester 1983) 55-185.

Cole, Christian (ed.), *Historical and political memoirs, containing letters written by sovereign princes, state ministers, admirals, and general officers, etc., from almost all the courts in Europe, beginning with 1697 to the end of 1708* (Londen 1733).

Groen van Prinsterer (ed.), *Archives ou correspondance inédite de la Maison d'Orange-Nassau* (Leiden). Serie 3, deel 2 (1697-1700); serie 3, deel 3 (1700-1702).

Stanhope, Alexander, *Spain Under Charles the Second; or, extracts from the correspondence of the Hon. Alexander Stanhope, British minister at Madrid. 1690-1699. From the originals at Chevening* (London 1840).

Secundaire bronnen

Aa, A.J. van der, *Biographisch woordenboek der Nederlanden* 3 (Haarlem 1858).

Anderson, M.S., *The rise of modern diplomacy 1450-1919* (New York 1993).

Bély, Lucien, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV* (Parijs 1990).

Black, Jeremy, *A history of diplomacy* (Londen 2010).

Black, Jeremy, *European international relations 1648-1815* (New York 2002).

Frey, Linda en Marsha (ed.), *The treaties of the War of the Spanish Succession. An historical and critical dictionary* (Westport 1995).

Gottheil, Richard J.H., *The Belmont-Belmonte Family. A record of four hundred years* (New York 1917).

Hamilton, Keith en Richard Langhorne, *The practise of diplomacy. Its evolution, theory and administration* (Londen en New York 1996).

Heringa, J., *De eer en hoogheid van de staat* (Groningen 1961).

Israel, Jonathan I., *Conflicts of Empires. Spain, the Low Countries and the struggle for world supremacy 1585-1713* (Londen en Rio Grande 1997).

Israel, Jonathan I., *European jewry in the age of mercantilism 1550-1750* (Londen en Portland Oregon 1998).

Kamen, Henry, *Spain in the later seventeenth century, 1665-1700* (Londen en New York 1980).

Keens-Soper, H.M.A. en Karl W. Schweizer (ed.), *François de Callières. The Art of Diplomacy* (Leicester 1983).

Keens-Soper, Maurice, 'François de Callières and diplomatic theory', *The Historical Journal* vol 16, 3 (Cambridge 1973).

Lane, M. , 'The Diplomatic Service under William III', *Transactions of the Royal Historical Society*, serie 4, 10 (1927).

Lynch, John, *Spain under the Habsburgs. Volume Two: Spain and America 1598-1700* (Oxford 1981).

Maura, Duque de, *Vida y reinado de Carlos II* (Madrid 1942) deel III.

Nicolson, Harold, *The evolution of diplomatic method* (Londen 1954).

Nijenhuis, Ida J.A., "'Shining comet, falling meteor". Reflections on the Dutch Republic as a commercial power during the Second Stadholderless Era', in: Jan A.F. de Jongste en Augustus J. Veenendaal Jr. (ed.), *Anthonie Heinsius and the Dutch Republic 1688-1720. Politics, war, and finance* (Den Haag 2002).

Onnekink, David en Renger de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013).

Pennings, J.C.M., en T.H.P.M. Thomassen (ed.), *Archieven van Nederlandse gezanten en consuls tot 1813* (Den Haag 1994).

Rawlings, Helen 'Representational strategies of inclusion and exclusion in José del Olmo's narrative and Francisco Rizi's visual record of the Madrid auto de fe of 1680', *Romance Studies* vol 29, 4 (Leicester 2011) 223-241.

Roorda, D.J., *Rond prins en patriciaat. Verspreide opstellen door D.J. Roorda* (Weesp 1984).

Roosen, William James, *The Age of Louis XIV. The rise of modern diplomacy* (Cambridge Mass. 1976).

Schutte, O. , *Repertoria vertegenwoordigers in Nederland en in het buitenland 1584-1810* (Den Haag 1976).

Scott, Hamish, 'Diplomatic culture in old regime Europe', in: Hamish Scott en Brendan Simms ed.), *Cultures of power in Europe during the long eighteenth century* (Cambridge 2007).

Storrs, Christopher, *The resilience of the Spanish monarchy 1665-1700* (Oxford 2006).

Veenendaal, A.J. jr., 'De briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 I, 19 maart - 31 december 1702', in: *Rijks Geschiedkundige Publicatiën Grote Serie 158* (Den Haag 1976).